

Burzliwe zmiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie powodują zmianę potrzeb edukacyjnych człowieka. Wymaga to od edukacji – jak wskazuje H.Kwiatkowska – otwarcia człowieka na świat współczesny, na rozumienie mechanizmów jego rozwoju, wzajemną współzależność regionów, państw, państw na podstawie problemy współczesnej cywilizacji. Stąd naczelną zasadą szkoły staje się proponowana wizja osoby ludzkiej i związana z tym metoda wychowania człowieka jako osoby we wspólnocie.

Lista literatury:

1. Red. Naukowa Jerzy Nowocień. Jerzy Chelmecki. Autorzy (Dmytro Poliszczuk, Katarzyna Ulatowska).s.65 Społeczno – edukacyjne oblicza współczesnego sportu i olimpizmu (2010) Warszawa.
2. Pod red. Tadeusz Maszczak. s. 15 Wychowanie przez rozwój. Edukacja, Olimpizm, Edukacja Inkluzyjna, zdrowie. (2014) Warszawa.
3. Red. Tadeusz Maszczak. autor Maria Sadowska.(2.6) s.141-152.s.176 Edukacja fizyczna w nowej. (2009) Warszawa.
4. Red. naukowa Jerzy Nowocień, Krzysztof Zuchora. s.35 Sport i olimpizm w edukacji dzieci i młodzieży – polskie tradycje i nowoczesne tendencje. Józef Lipiec (2016) Warszawa.

Антошків А.В.

РЕФЛЕКСИВНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ МИСЛЕННЯ КВАЛІФІКОВАНИХ ШАХІСТІВ

Західноукраїнський національний університет

Анотація. У публікації аналізується структура логічного мислення кваліфікованих шахістів, виділяються і детально описуються чотири взаємопов'язаних її компоненти: мотиваційний, змістовний, операційно-функціональний та рефлексивний.

Annotation. The structure of logical thinking of skilled chess players is analyzed in the publication, four interrelated components are defined and described in detail: motivational, meaningful, operational-functional and reflexive.

За останні роки українські шахісти досягають значних успіхів, посідаючи перші місця на Чемпіонатах світу, Європи, всесвітніх шахових олімпіадах, забезпечуючи та підтримуючи,

таким чином, авторитет нашої держави на міжнародній арені [5]. Тому, цілком закономірно виникає інтерес до проблем теорії та методики їх підготовки, що, у свою чергу, визначає актуальність та перспективу вивчення психологічних факторів, які здійснюють вирішальний вплив на ефективність змагальної діяльності шахістів.

Ряд наукових досліджень [3; 4; 5] відзначають, що структура логічного мислення шахістів складається із чотирьох взаємопов'язаних компонентів – мотиваційного, змістовного, операційно-функціонального та рефлексивного, які опосередковують мисленнєві та практичні акти діяльності спортсмена.

На розвиток логічного мислення юних шахістів, як стверджують окремі дослідники [4], найбільше впливають не зовнішні, а внутрішні мотиви, оскільки, тільки у цьому випадку, власне діяльність навчання безпосередньо задовольняє внутрішню пізнавальну потребу і є самоціллю шахіста, а не інструментом досягнення інших цілей (пор. [4]). Пізнавальна потреба є найбільш специфічним мотиваційним утворенням розумової сфери діяльності і саме вона визначає мотиваційно-цільовий компонент логічного мислення. Експериментально це підтверджується у працях Васюкової Є. Є. по класифікації пізнавальних потреб шахістів [3].

Друга складова структури логічного мислення шахістів – змістовний компонент – відображає результати активної навчально-пізнавальної діяльності і характеризується об'ємом, шириною, глибиною та системністю навчально-професійних знань, що поєднуються з різними практичними навичками. Завдяки цьому кваліфікований шахіст спроможний застосовувати великий спектр прийомів, методів та різноманітних підходів для розв'язання проблем та задач, що виникають у процесі навчання, змагання чи повсякденної діяльності [4]. Опираючись на сказане вище, виділяють наступні джерела знань у структурі змістовного компоненту:

1) технологічні – інформаційна база технології організації та побудови діяльного процесу (технологія побудови стратегій гри в турнірі, окремій партії і т.п.);

2) методологічні – комплекс усвідомлення загальних законів та закономірностей вивчення різноманітних явищ у процесі діяльності, сукупність глобальних та локальних принципів, які визначають спрямування всієї партії (наприклад теорія позиційної гри В. Стейниця, чи окремих її стадій, або принципи

захоплення центру пішаками чи швидкого централізованого розвитку фігур на початку партії);

3) теоретичні – знання цілей, принципів, методів, засобів та різноманітних форм дій, спрямовані на отримання конкретних результатів у процесі діяльності (теоретична підготовка розігрування дебюту, тобто початкової стадії партії, знання “точних” позицій в ендшпилі – заключній стадії тощо);

4) методичні – оволодіння основами різних методик для організації управління цілеспрямованої діяльності (знання методів гри у типових позиціях “висячих” пішаків у центрі або ж ізольованого пішака в центрі і т.п.).

Операційно-функціональний компонент логічного мислення складається з комплексу прийомів, методів та операцій, які допомагають у процесі діяльності реалізувати поставлені шахістом цілі й задачі. Три складові операційно-функціонального компоненту, виділені Є. В. Заїкою [6], є важливим підґрунтям будь-якого мисленнєвого процесу:

1) високий рівень сформованості елементарних (“найдрібніших”) мисленнєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння, виділення суттєвого і т.п.;

2) високий рівень активності, розкнутості та плюралістичності мислення, що проявляється у продукуванні великої кількості гіпотез, настанові на поліваріантну розв’язку, схильності до нестандартних рішень та гнучкому переходу від однієї ідеї до іншої;

3) високий рівень організованості та цілеспрямованості мислення, що проявляється у чіткій орієнтації на виділення суттєвого, використанні узагальнених схем аналізу, усвідомленні власних способів мислення та контролю за ним.

Операційно-функціональний компонент реалізується під час гри у вигляді окремо взятого чергового ходу, який є результатом логічних роздумів гравця. Він є складовою частиною ігрової майстерності кваліфікованого шахіста, що являє собою уміле поєднання на практиці сукупності знань та специфічних прийомів шахової діяльності, серед яких: виділення інформаційної сторони різних ігрових процесів, об’єктивна структурна оцінка позиції, вибір перспективного та поточного плану партії, розбиття великої задачі на малі (метод послідовного уточнення), зведення нової нерозв’язаної задачі до вже раніше вивчених (комплекс типових позицій міттельшпилью, точних позицій ендшпилью), побудова дерева розрахунку варіантів, передбачення та попередження контргри суперника тощо.

Рефлексивний компонент структури логічного мислення, як справедливо зауважує дослідниця Я. Бугерко, полягає в усвідомленні, контролі та регулюванні мисленнєвої діяльності, в очевидному для суб'єкта предметному змісті проблемної ситуації та побудові адекватної діяльної перспективи наступного пошуку. "Виникнення і функціонування процесів інтелектуальної рефлексії, які формовуються у здатності до усвідомленого контролю власного процесу мислення, містить чотири етапи, починаючи від виникнення потреби у більш ефективній організації своєї мисленнєвої діяльності через рефлексивну регуляцію, критичне осмислення наявних даних до збагачення суб'єкта рефлексії шляхом обґрунтування концептуальних структур вищого порядку узагальнення" [2, с. 46].

Під час гри шахісту необхідно постійно осмислювати та аналізувати фактори, що викликали успіх чи невдачу обраного варіанту, знаходити найточніші раціональні шляхи досягнення поставлених цілей, розуміти мотиви суперника, аналізувати його творчість. Розвинутий рефлексивний компонент висококваліфікованого шахіста виявляється у формуванні різноманітних шахових образів та пов'язаний з відкриттям і реалізацією принципів досягнення поставленого завдання та особистісним залученням суб'єкта в мисленнєвий процес. "Факт рефлексії означає, що діяльність людської свідомості не обмежується створенням моделей. ... Виникає не лише образ дійсності, а й власна думка щодо створеного образу, критичне осмислення та оцінка новостворених в уяві моделей. Така іманентна властивість відображати як об'єктивний світ, так і своє бачення цього світу характеризує рефлексивну спроможність людини" [2, с. 47].

Розумова діяльність, оперуючи цілісним структурним баченням властивостей шахової позиції у динаміці, що ґрунтується на рефлексії, займає визначальне місце у шаховому мисленні висококваліфікованих майстрів. При пошуку ідей вони оперують не кодовими прийомами, думають не в межах окремих ходів-операцій, а працюють із набагато складнішими смисловими конфігураціями, з інтегральними одиницями мислення. У процесі професійної діяльності виділяють наступні рівні рефлексії шахістів:

- 1) аналіз значущості мотивації ігрової та спортивної діяльності;
- 2) критичний підхід до обирання цілей;
- 3) оцінка прогнозованих результатів;

4) пізнання алгоритмів оцінювання своєї діяльності та окремих її компонентів.

Таким чином, у статті проаналізовано та детально розглянуто чотири взаємопов'язаних компоненти структури логічного мислення шахістів: мотиваційно-цільовий, змістовний, операційно-функціональний та рефлексивний, які забезпечують високу ефективність їх змагальної діяльності.

Список літератури:

1. Терлецький О. М. Вплив занять шахами на розумову працездатність дітей. *Здоровий спосіб життя: зб. наук. ст.* Львів, 2010. Вип. 48. С. 44-48.
2. Бугерко Я. М. Процеси розгортання інтелектуальної рефлексії у модульно-розвивальному освітньому циклі. *Психологія і суспільство.* 2003. № 4. С. 46-53.
3. Вершинин М. А., Марсунов С. Н. Характеристика и особенности формирования структурных компонентов логического мышления шахматистов. *Фундаментальные исследования.* 2013. № 11. С. 1412-1417.
4. Вершинин М. А. Марсунов С. Н. Влияние шахматного всеобуча на формирование мыслительной деятельности учащихся общеобразовательных школ. *Фундаментальные исследования.* 2013. № 10, ч. 6. С. 1336-1340.
5. Височіна Н. Л. Самооцінка кваліфікованих шахістів та її вплив на результати спортивної діяльності : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01 / Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2011. 21 с.
6. Заика Е. В. Комплекс интеллектуальных игр для развития мышления учащихся. *Вопросы психологии.* 1990. № 6. С. 86-92.

Банах В.І. <https://orcid.org/0000-0002-0903-5002>

**ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ
ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ**

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені
Тараса Шевченка

Анотація. У публікації розкривається питання удосконалення процесу навчання у закладах вищої освіти. Особистісний підхід повинен виступати суттю побудови освітнього процесу, його теоретичних основ і практики. Одним із способів поліпшення